

НЕРОЗВ'ЯЗАНІ ПИТАННЯ “КРИЗОВОЇ СВІДОМОСТІ” (з книжкової полиці)

Геополітичні катаклізми та глобальні соціальні трансформації останнього двадцятиріччя, тотальне розростання структур інформаційного суспільства, поширення нових типів комунікацій тощо поставили ніби нові питання не тільки про народження нового типу суспільства, нового типу культури, але й про народження нового типу свідомості, загрозливі метаморфози людської чуттєвості та інш. Попри поширення новітніх злободенних сюжетів у філософських роздумах сьогодення відчувається стала потреба у реактуалізації того рефлексивного інструментарію, напрацювання якого можна назвати підсумком ХХ ст., і який нерідко є несправедливо посунутим на другий план з причини чи то надзвичайного пришвидшення темпу життя, чи то тиску інформаційного впливу та тотального захоплення комунікативними технологіями.

У цьому контексті доцільним вважаємо привернути увагу читачів до низки публікацій початку 90-х рр. з проблем негативної діалектики і пропонуємо відредагований автором фрагмент однієї із згаданих публікацій.

(Публікація підготовлена за ініціативою професора Воробйової О. П.)

УДК 130. 123. 1 (045)

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ФЕНОМЕНА НЕГАТИВНОГО¹

БОНДАРЧУК І.А.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті здійснюється осмислення одного з проектів сучасного культурологічного аналізу, в основу якого покладається ідея негативно-діалектичної теорії. Розкривається когнітивно-теоретичне і соціально-ціннісне навантаження поняття негативного, його загальнофілософське значення як універсальної репрезентації безпосередності чуттєвого стану людини.

Ключові слова: негативне, негативна діалектика, класична раціональність, естетичне, констеляція, нова чуттєвість.

В статье предлагается осмысление одного из проектов современного культурологического анализа, в основу которого положена идея негативно-диалектической теории. Раскрывается когнитивно-теоретическая и социально-ценностная нагруженность понятия негативного, его общефилософское значение как универсальной репрезентации непосредственности чувственного состояния человека.

Ключевые слова: негативное, негативная диалектика, классическая рациональность, эстетическое, констеляция, новая чувственность.

This article aims to interpret one of the projects in contemporary cultural analysis, grounded in the idea of negative dialectics theory. The paper reveals cognitive, theoretical, and social value capacity of the negative, its general philosophical significance as a universal representation of immediacy in the sensual state of human.

Keywords: the negative, negative dialectics, classical rationality, the esthetical, constellation, new sensuality.

¹ Стаття відсилає до кола питань, висвітлених автором у Авторефераті (у формі доповіді) дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук “Негативна діалектика як естетика” [4].

Досвід трагічного ХХ століття прокреслив відчутну лінію між класичним і посткласичним способами філософсько-естетичного аналізу смислових факторів буття людини, висунувши проблему докорінного оновлення суспільної думки в усіх вирішальних пунктах, поставивши вимогу розробки таких категоріальних форм культурологічного аналізу, які могли б узгоджуватись з сучасними реаліями соціальної та інтелектуальної ситуації. Найбільш впливові проекти реформування класичної моделі культури, філософсько-інтелектуальних та естетичних засад здійснюються під знаком критики класичної раціональності як репресивної тотальності, техно-сцієнтистських проектів майбутнього на перспективу прогресивної реалізації людської сутності, викривають обмеженість антропоцентристських, прогресивних та історичних постулатів гуманізму, що виходять з ідеї нескінченної прогресивної самореалізації людини. В новочасних альтернативних формах рефлексії – “негативна діалектика” проти “інструментального розуму” (Т. Адорно), “деконструктивізм” проти “логоцентризму” (Ж. Деріда), “думка” проти “калькулятивного мислення” (М. Гайдеггер), “генеалогія” проти “дисципліни” (М. Фуко) – у специфічний спосіб здійснюється проектування нових засад культурологічного аналізу, спроможного осмислити і урахувати сучасну екстремальну ситуацію суспільної історії – фундаментальну незабезпеченість людської екзистенції, негарантованість самої її можливості бути.

Опозиція гармонізуючому філософському системотворенню та його рушійному джерелу – розуму сприймається в такій ситуації як обов’язкова “лінія поведінки та мислення” кризової свідомості, яка міститься водночас немов у двох площинах єдиної ідейної дилеми: у сфері антираціонального, діяльного у своєму негативному пафосі умонастрою і в сфері тотальної негативності. Здійснювана в цей час переорієнтація філософії на проблеми мистецтва, культури, естетики – на ті сфери, де за традицією усвідомлюється доля людського буття і людського існування, – немов би знецінює інтерес до академічних проблем мислення і пізнання, дослідницьких процедур та усталених уявлень про міждисциплінарні зв’язки в межах єдиної системи філософського знання. Естетика та мистецтво стають метафізичним підґрунтям критики афірмативного, стверджувального характеру наявної культури, емпіричною базою для філософської рефлексії на шляху пошуку і становлення нових типів філософствування, дають чималий імпульс для філософського осмислення світу як простору проблемного буття людини. Звідси – тривала історія дискусії про те, чому саме естетика, а не науковий розум у змозі озброїти кризову свідомість основоположним, інтегруючим принципом “прочитання” людського буття у виявлених формах його засвоєння, здійснити оцінювання останніх не лише за предметними наслідками чи істині як таким, але по їх безпосередності, тобто саме по значенню їх для людської життєдіяльності.

Чи можна вважати позначену обставину лише іманентною внутрішньою теоретичною ситуацією, так чи інакше пов’язаною з характером філософського знання, чи перед нами історичне свідчення певної закономірності культури, яка ставить на порядок денний визрівання нового типу культурології, що вимагає, в свою чергу, нагального “перекладу” усталених уявлень про філософію, науку, людське співжиття?

Гадаємо, що можна дати стверджувальну відповідь на поставлене запитання, виходячи з таких міркувань.

Класична модель естетики як філософії мистецтва виходила з розгляду явищ мистецтва як частини тотальності, сенс якої цілковито визначається філософією. Художній твір мусив узгоджуватись із загальними уявленнями про природу реальності (онтологія), людську природу (антропологія) та історію людства (філософія історії). Лише філософський аналіз надав художньому значенню статусу знання, завдяки чому мистецтво стало причетним до пошуку істини, яка розглядалась як одна з-поміж інших можливостей всезагального духу себе конкретизувати, хоча й в унікальний спосіб – як чуттєва видимість ідей (Гегель). Проте

в цілому зв'язок філософії й естетики в класичній моделі культури передбачав: а) намагання визначити філософію мистецтва та естетику як невід'ємну частину філософії (поряд з теорією пізнання та етикою), як вчення про естетичні значення; б) утвердити висхідне переконання у тому, що закономірності в мистецтві разом із закономірностями науки і філософії утворюють цілісну систему закономірностей руху культурної свідомості; в) підкреслити, що метод естетики є специфічним дослідженням руху від естетичних фактів до естетичних значень згідно з загально-діалектичними законами розвитку естетичного явища.

У культурі ХХ століття відбувається не лише зближення естетичної і філософської форм світосприйняття в нових дискурсах (феноменологічна, онтологічна, фундаментально-онтологічна версії естетичної теорії), але принципової переоцінки набуває і класична модель їх взаємодії. Сутність останньої полягає в тому, що естетичний досвід розглядається вже не з погляду відбиття в ньому філософської ідеї (що перетворювало естетику в прикладну філософію), а навпаки, відштовхуючись від естетичного досвіду апробується можливість сформулювати теоретичні концепції, в тому числі і філософські, як такий тип екстеріоризації, який в принципі притаманний мистецтву.

Хочемо насамперед виключити небезпеку формального витлумачення сутності і смислу зазначеної переорієнтації, коли може мати місце або інтерпретація мистецтва як філософії, або ж спроба розчинити предмет філософії у мистецтві як такому. Йдеться передусім про конститутивне значення естетичного досвіду, коли естетичне покладається як гранична логічна форма реалізації ідеї діалогу (поліфонії), за схемою якого формується сьогодні сучасна культура і долається монологічне сходження абсолютної дедукції. Інакше кажучи, естетичний досвід покладається умовою формування такого типу дискурсу, в якому можуть поєднатись пізнавальні, естетичні та етичні інтенції в єдиному філософському витлумаченні проблем людського буття, причому поєднатись в образі такої інтуїції мислення і свідомості, коли тотожність мислення і буття, поняття і споглядання стають предметом роздуму, сумнівів, стають проблемою, що вимагає постійного перетворення як мислення, так і буття людини. Таким чином, йдеться про своєрідну маніфестацію руху “вивільнення від філософії”, коли мистецтво як самостійна онтологічна реальність здатне “мати” істину і без опікування з боку філософії. Питання тим самим торкається обставин цілковито сутнісного плану: з одного боку, у який спосіб може сьогодні існувати естетика? І з другого, – якими мусять бути ті загальні умови, які визначають сучасний процес формування нового філософського етосу?

Негативна діалектика як естетика найбільш яскраво узагальнює процеси, що визрівають в надрах філософсько-естетичної думки другої половини ХХ століття. Ідея негативної діалектики формується як теоретико-світоглядне узагальнення тієї традиції мислення, котра йде в руслі переосмислення, критики і здолання моделі класичної культури і особистості і завершується розробкою основ “несистемної системи” – методу констеляції, який виводиться із естетичного досвіду. Проект констелятивного типу філософії, констелятивного способу організації науки, політики, соціального життя – головний підсумок і головний інтерес негативно-діалектичної теорії, завдяки чому негативна діалектика здійснювала і здійснює могутній всебічний вплив на духовний і інтелектуальний клімат сучасної культури. В понятті констеляції знаходить відбиття тип рефлексії, націлений проти: а) уніфікації (генералізації, диктату всезагального); б) неологізму (наперед заданого сходження до кінцевої мети розвитку); в) утопізму (влади символу над людським життям) і здійснюється окреслення загальних контурів філософсько-естетичного аналізу, що ґрунтується на таких засадах: а) виходить з визнання конструктивної ролі негативного; б) скеровується принципом “ненасильного синтезу” протилежного; в) враховує багатоманітність варіантів “буття можливого” (“буття другої потенції”).

І останнє. В свідомості спеціалістів-філософів концепція негативної діалектики пов'язується передусім з доробком В. Беняміна та Т. Адорно, і ми не заперечуємо їхнього пріоритету в галузі висування оригінальних ідей деконструкції класичної моделі культури, філософії та естетики. Проте стратегії негативної діалектики як естетики охоплюють більш широкі пласти проблем, ніж ті, що порушує адорнізм. Серед таких проблем, хоча безумовно й генетично пов'язаних з субстанціональним змістом адорнівської теорії, але в сутнісному визначенні не тотожних адорнізму, *дискурс негативності* та проблема *естетичного як всезагальної форми діалектичного*.

Позначені теми ще не стали предметом спеціального аналізу в філософсько-естетичних дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних. Пануючий стереотип критичного аналізу негативної діалектики, що своїм корінням занурюється в класичну традицію, йде шляхом суто "відомого" розчленування мети філософського і естетичного досліджень, і не лише не зауважує загальнофілософського значення теми негативності, на аналізі котрої ґрунтується пошук нових проектів філософсько-естетичної свідомості, але й губить тему автономності естетичної теорії. Саме в межах цієї дилеми: реметафізація естетики і шлях своєрідної "естетизації" всіх сфер життєдіяльності людини – зосереджується сьогодні рух теоретичної думки в галузі естетики.

Виходячи із сказаного, вважаємо за доцільне окреслити передусім ряд вузлових в ідейно-тематичному плані аспектів дискурсу негативності, що водночас виступить і відповідною конкретизацією згаданої вище дилеми.

І. Принциповим для досліджуваної нами проблеми виступить висхідна теза про те, що домінантне значення в сучасній світовій естетичній теорії має поглиблення процесу вивільнення естетики від "метафізичної референції" і "метафізико-теологічного та філософсько-історичного опікування" (К.Х. Борер) і створення засад для формування автономного естетичного дискурсу. Перехід від універсалізму філософії мистецтва до партикулярної естетичної теорії, що передбачає розуміння естетики не як функції філософського пошуку істини, а як форми реального життєствлення, пов'язується з розробкою певного кола регулятивних культуроформуючих ідей, у світлі яких унеможливується редукція естетичного до універсалістських філософсько-історичних узагальнень. Поняття "негативного" – в контексті сказаного – утримує в собі важливе когнітивно-теоретичне і соціально-ціннісне навантаження.

Втім чи можна поняття "негативного" розглядати універсально, тобто зараховувати його до всезагальності, до тих логіко-історичних засад, на яких ґрунтується і може ґрунтуватись естетичний аналіз чуттєвого стану людини?

Тут слід підкреслити, що поняття негативного вимагає відповідальної методологічної рефлексії і культурологічного осмислення. Адже в загальноповживаній площині, а поза тим – і в спеціально професійній (прикладна соціологія, психологія, історія, політекономія тощо) негативне тлумачиться безпосередньо оціночним або ж емоційно-обмеженим чином, коли вся увага акцентується на предикаті: негативне висвітлює небажане для людини з тих чи інших міркувань та відчуттів, дещо таке, що потребує подолання.

В загальній формі до такого тлумачення негативного – як чогось випадкового, спорадичного (зовнішнього чи внутрішнього плану), що вимагає подолання і кінець кінцем долається – схиляється і класична рефлексія. Невипадково класична діалектика до сфери негативного ставиться як до такої, що належить засвоєнню в просторі поняття, а факт розбіжності "позитивне – негативне", "понятійне – непонятійне", "тотожне – нетотожне" розглядає як момент процесу співпадання (тотожності) мислення і буття, який опредметнюється у різноманітних формах. Класична раціоналістична форма тотожності мислення і буття поза сферою діалектичного осмислення полишає *внутрішній* план позначеної тотожності, точніше – власне екзистенціально-антропологічний його вимір, який утворює страждальний

досвід людини. Інакше кажучи, поза увагою лишається площина тілесно-соматичного, чуттєво-переживального стану людини, яка хоч і супроводжує осмислено-здійснюваний процес тотожності мислення і буття, проте не редукується до його теоретико-раціонального виразу і форм. Більш того. Ставлення тілесності, спонтанності, чуттєвості людини, що проявляється в різноманітних екзистенціальних станах агента діяльності (сум, байдужість, жах тощо), є в принципі *дорефлексивними, неререфлексивними і позарефлексивними*. Вони утворюють свого роду вітальну “матерію”, яка ні в якому разі не може бути лише чуттєвою ілюстрацією до логіко-дискурсивного конституювання суб’єктивності, а кожного разу самопрезентує із себе ту стверджувальну життєву основу, завдяки якій здійснюється відродження і поновлювання власне людського існування і культури як таких. Страждальність, таким чином, є та всезагальна і необхідна форма буття людини, форма її ставлення і самоствавлення, котрі виявляються через тілесність, спонтанність, інтуїтивність людини і як такі набувають вагомості питання суто естетичного. Естетичного – не тому, що виявляють свою причетність до феномену послідовно *художніх форм зображення*. Йдеться про естетичне в певному *абсолютному і радикальному* смислі – як про *безпосередність самого життя*, його тілесно-соматичного вираження як найбільш небаждужої потреби людини і абсолютної буттєвої основи вселюдського (всезагального).

Негативна діалектика як естетика у такий спосіб вловлює те радикальне зміщення проблематики філософії і культури ХХ століття до проблематики, яку слідом за М. Мамардашвілі можна було б назвати “проблематикою тіла”. Негативно-діалектична максима філософії Т. Адорно зорієнтована на негативне як обов’язкову умову підкреслити роль заперечення, розбіжності, нетотожності в будь-якому акті відчуття та мислення. Причому не просто підкреслити, а виходити з не-тотожного, не-понятійного, негативного як системоутворювальної основи розвитку сучасної культури, будь-якого процесу духовного і практичного самовизначення людини.

2. Сутнісна матерія негативного принципово *соціоморфічна*. Важливо уникати ототожнення негативного як феномена з його психологічними, прикладними соціологічними, релігійними та іншими спекулятивними тлумаченнями, коли негативне постає або в психологічних контурах переживання, або з боку певних духовних подій, характерів чи життєописів, в яких постає і виявляється негативне. Поняттям негативного фіксується не просто деякий збуджувальний фактор переживання чи небажаності тих чи інших обставин і властивостей процесу життя. В даному випадку поняттям негативного позначається опозиція тотальній силі “позитивності” як знання, так і опредметнених форм культури в цілому, – опозиція, яка саме у чуттєвий спосіб може покласти певний край останнім і оцінити їх не лише за відображенням чи істиною як такими, але й за їх безпосередністю, тобто за гуманістичною придатністю їх для вітальної заклопотаності людини, по самому їх значенню для людського (тілесного) існування. У світлі сказаного ні філософія, ні теорія пізнання в їх традиційній формі не можуть дати свідчень аутентичного осмислення сфери негативного: філософія вживає це поняття, маючи на увазі не власне негативність, а заперечність як таку; з другого боку, і теорія пізнання з її обоженням логіко-понятійної, раціонально-дискурсивної схеми зводить негативне до поняття. Інший досвід пізнання, інша його модель – досвід естетичний обирається як такий, що узгоджується з природою та сутнісними умовами прояву негативного, бо, як відомо, рух естетичних знань пов’язаний з усвідомленням саме чуттєвих станів людини, як в останніх відбивається індивідуально-унікальний досвід життя людини, що не заміщується розсудково-розумовими схемами діяльності, а навпаки, кожного разу виходить за межі не їх лише змісту, а й форми. Саме тому, що фіксація опозиції до позитивно-понятійної визначеності репрезентується в негативному не умоглядно, а також чуттєво, тобто як вираз його прямого понятійного смислу, ця гранична його теоретико-естетична визначеність дозволяє

поняття негативного розглядати як регулятивний принцип побудови в “Негативній діалектиці” системи філософсько-культурологічного осмислення кризового стану сучасної культури. Останній виступає ні зняттям, ні зруйнуванням принципу тотожності (як це нерідко тлумачиться в наших дослідженнях), а сигналізує про необхідність констелятивної форми рефлексії, яка, позначаючи межу класичної діалектики, фіксує водночас нову предметну реальність, де ствердження “позитивного” (“понятійного”) дозволяє водночас подвоїти себе і стати самозапереченням – негативним як таким. Таким чином у негативному вбачається антидогматична, антиміфологічна основа визначеності як філософії (діалектики), так і будь-якого акту мислення і дії – така інтуїція мислення і свідомості, за яких тотожність мислення і буття змушують до роздуму, сумніву, постають проблемою. Негативне за такої передумови постає суттєвим моментом як для “мистецтва логіки”, так і для “культури чуттів” в усіх можливих їх проявах.

3. У строгому смислі слова негативне не може бути естетичним (чуттєво значущим) по меті або ж сенсу людського самоствердження. Більше того, негативне взагалі не може бути предметом потреби людини, передусім – потреби естетичного порядку. Навіть там, де негативне і залучається як предмет художнього зображення, воно важливе не як самодостатнє, а як засіб розпізнання тієї по-людськи значущої здатності відчуття, яка протистоїть зруйнуванню “людського елементу”, “людської матерії” життя. Отже, йдеться не про якісь зовнішні аплікації негативного чи засвоєння його різних оціночних і емоційних визначень, а про чітке розмежування емпіричного, безпосередньо чуттєвого смислу негативного і його теоретичного, методологічного смислу, який передбачає докорінну зміну висхідної, вирішальної засади осмислення чуттєвого стану сучасного індивіда. Той факт, що негативне стає естетично і чуттєво значущим – лише зворотній бік найстрашнішої з можливих глобальних катастроф, яка вибухнула в ХХ сторіччі – “антропологічної катастрофи”. З такого погляду питання про повноважність і достатність культурно-історичних засад, на своєрідності яких виникає і оформляється естетика негативності, є питання про механізм конкретно-історичного вияву граничної поляризації громадянської історії і людяності, яка виявляє гостру розраду, жорстоке зіткнення між основними цивілізаційно-автоматизованими регуляторами людської поведінки і діяльності і душевним, тілесно-безпосереднім самопочуттям індивіда. В цій лінії розлому розум, дух, всезагальне все далі ухиляється від буттєвих смислів людського життя, гостро дисонуючи з ними, що об’єктивно не може не створювати граничної екзистенціальної колізії для морального, естетичного і розумового самовизначення індивіда. Негативне як поняття, що утримує в своєму смисловому значенні певні методологічні функції, постає найбільш загальним принципом теоретичного виділення і усвідомлення *вітально-чуттєвої* сфери життя сучасної людини: з одного боку, її реальної страждальності, яка є наслідком втрачання смислової і духовної загальнозначущості, з другого – осмисленням своєрідності чуттєвої самохарактеристики індивіда, за умови якого факт такого смисловтрачання усвідомлюється. Таким чином, питання про ставлення естетики негативності до естетики класичної (“позитивної”), як і питання про причину глибокого методологічного конфлікту з останньою, є питанням про розрізнення теоретико-естетичних програм осягнення, аналізу і прояву негативного як такого.

4. “Онтологія” негативного може бути виявленою на двох культурних рівнях: а) усередині історичної форми культури як її іманентна і відтворювана умова, що засвідчує усвідомлення суперечливості її розвитку і подальшу вимогу її “олюднення”; б) і поза опредметнених фактів культури взагалі – як той незнищений елемент “досвіду життя”, що містить тілесно-соматичну антитезу будь-якій спробі його раціонального заміщення, як та самоцінна сфера, де має місце невідчужений вияв і “гра” природних і суспільних вимірів життя. Зазначений зміст

негативного, хоча й був відомий філософії – як уява про фактичність “до-духовного”, “до-наукового”, “первинного” і т. ін. – проте витлумачувався завжди як доповнення, додаток до понятійного акту мислення.

В культурі ХХ століття ставлення “понятійного-непонятійного”, “тотожного-нетотожного”, “логічного-нелогічного” набувають характеру не простої їх антиномічності, а доводяться, дооформлюються до граничної, насущної сполученості, яка визначає всю чуттєву орієнтацію сучасної людини. Останнє пояснюється тим, що саме в ХХ столітті виникає загроза не якогось “часткового” пригнічення тілесності, а реальна перспектива її небуття взагалі: реальна можливість фізичного припинення “родового життя” як такого. Вимога узріти в негативному мисленні певну універсальність, філософську значущість, осягнути перспективу справжньої негативності є по суті визнання необхідності іншої форми буття культури – адже перспектива самознищення “родового життя” мусить стати основою людської консолідації і спільноти. У цьому плані негативне містить не лише заперечливі, але й створювальні потенції, належить не лише до кола ціннісних суджень, а постає конститутивним принципом життєдіяльності і суспільної історії: негативне локалізується там, де ціннісні площини певним чином взаємодіють, знаходяться в зіткненні, виявляючи кожного разу однобічність розуму, обмеженість сутнісної рефлексії. У пунктах зіткнення “негативного-позитивного” фіксується не факт виключної істинності якогось одного з означених вимірів (або ж факт їх простої антиномічності), а внутрішня напруга, діалектичний зв’язок цих двох найважливіших життєвих спектрів, що відбивається в соціальному самопочутті індивіда відповідним чуттєво-емоційним станом, тобто рухом такої діяльності, предметність якої набуває сенсу безпосередності і метою якої виступає необхідність духовного і практичного вирішення зазначеного протиріччя. Питання ж про те, чому аутентичною формою негативної діалектики є естетика, чому справжня реалізація негативно-діалектичного руху мислення можлива не в теорії пізнання, а шляхом конструювання і вияву такого чуттєвого стану, який запліднений можливістю забезпечити прорив “непонятійного” в сферу раціонального “я”, є питання про відмінність “схеми поняття” від “схеми мистецтва” (твору мистецтва).

5. Взаємозв’язок філософії і мистецтва, негативної діалектики і естетики не є зв’язком міждисциплінарного характеру чи простим слідуванням, а констелятивною взаємодією, яка передбачає розуміння того факту, що естетика не є дисципліна “при” філософії, а центр, який домірний сутності негативного. Естетика (і мистецтво) обираються полігоном для випробування ідеї негативності саме тому, що здатні надати приклад “несистемної системи”, де діє не монолінійний розум з його логікою сходження, “зняття”, прогресу, а логіка багатоактної поліфонії, одночасного спряження різноманітних культурних смислів, доцільної значущості кожної художньої “монади”. “В мистецтві “раніше” і “пізніше” співвідносні, одночасні, передують одне одному, нарешті, вони є коріння одне одного. Тут не лише Шекспір неможливий без Софокла чи Брехт – без Шекспіра..., але і – обов’язково – навпаки: Софокл інакше – але і більш унікально – усвідомлюється і інакше формується у спряженні з Шекспіром” [3, с. 282]. Інакше кажучи, мистецтво репрезентує не моносхему взаємозалежності, а є прикладом *констеляції* – такого образу цілісності і єдності, коли останні утворюються (формується) не шляхом пригнічення особливого і одиничного, а проявляються як наслідок вільного руху і взаємомінливих зв’язків особливих моментів, їх *самоперетворення*.

Проект перебудови на основі естетичного досвіду будь-якого теоретичного дослідження, в тому числі і філософії та естетики, пропонується, по-перше, з метою відновлення самоцінності безпосередньо-соматичних зв’язків індивіда при одночасному збереженні достоїнства розуму; по-друге, як умова здійснення “ненасильного синтезу” протилежного (дійсного, належного

і можливого) без поменшування сили заперечення; по-третє, як теоретична формула моделювання “буття можливої потенції” з метою критичного здолаття і практичної перебудови різноманітних форм наявної культури.

Оскільки нами розглядається естетичне не в суто спеціальному плані, і більш того – не в смислі теорії (філософії) мистецтва, а передусім – як *універсальний конститутивний принцип культури*, вважаємо за можливе обґрунтувати ідею *естетичного як всезагальної форми діалектичного* – тобто спричинювальної моделі сучасної культури в цілому.

Фундаментальність теми негативного в сучасній культурі, повне звучання її в контексті розбудови нової парадигми культури і соціальної організації, з другого боку, суперечливий характер осмислення філософії і естетики негативності, що склався в світовій філософсько-естетичній теорії, відсутність критичних аналізів негативно-діалектичної естетичної теорії у вітчизняній філософії ставлять на порядок денний нагальність наукового осмислення загальнокультурної значущості і філософської оригінальності естетичної теорії негативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адорно Т. Негативная диалектика / Т. Адорно ; [Пер. с нем. Е. Л. Петренко]. – М. : Научный мир, 2003. – 374 с.
2. Адорно Т. Эстетическая теория / Т. Адорно ; [Пер. с нем. А. В. Дранова]. – М. : Республика, 2001. – 527 с.
3. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Политиздат, 1990. – 413 с.
4. Бондарчук І. А. Негативна діалектика як естетика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук (у формі доповіді) : спец. 09.00.04 “Естетика” / І. А. Бондарчук. – Київ, 1992. – 46 с.